

ЧЛЕН ДЕРЖАВНОЇ РАДИ П.П.ЦІБЕРЕ

О.Д.Довганюк

Серед закарпатських політичних діячів в еміграції періоду Другої світової війни належне місце посідає П.П.Цібере, який перебував у Лондоні. Народився він 5 травня 1910 року в с.Залужжя Мукачівського району. Мав п'ять братів. Сумлінне навчання в сільській народній школі, а після неї в Мукачівській гімназії дало йому можливість, як і допомога батьків, у 1930 році вступити на юридичний факультет Празького університету.

Навчочись у вузі, П.П.Цібере, крім оволодіння знаннями, з 1930 до 1936 року брав активну участь в різних молодіжних товариствах і громадських організаціях Праги, які формувалися з числа закарпатських студентів. Одні очолював він, в інших був рядовим членом. Серед них: "Чехословацьке товариство юристів", "Товариство карпаторуських студентів", яке ще називалося "Возродженням" і був головою "Треко-католицького товариства студентів".

Після закінчення університету став фаховим юристом, досконало оволодів англійською, чеською і словацькою мовами, розумів угорську і французьку. У 1937-1938 роках працював у "Спілці аграрної молоді".

Коли після Віденського арбітражу 2 листопада 1938 року від Підкарпатської Русі відрізали міста Ужгород, Мукачево та Берегівський район, П.П.Цібере переїхав до Хуста, який став столицею автономної Підкарпатської Русі - Карпатської України. Незабаром він перебрався у Прагу, окуповану фашистською Німеччиною. У серпні 1939 року з Чехії емігрував у Югославію, а звідти через Італію у Францію, де після розпаду Чехословаччини утворився її дітя "Чехословацький національний комітет". Метою комітету стала боротьба за поновлення Чехословаччини у довоєнних кордонах.²

Перебуваючи у Франції, у 1940 році П.П.Цібере написав і надрукував у французькому журналі "Центральна Європа" статтю "Сумна доля Карпатської Русі", в якій використав матеріали про угорську окупацію краю. Стаття викликала протест серед працівників угорського посольства у Франції.³

Влітку 1940 року разом з членами "Чехословацького національного комітету", який очолював доктор Шрамек, П.П.Цібере виїхав з Франції в Англію. В Лондоні в серпні 1940 року на базі "Чехословацького національного комітету" був створений Тимчасовий

уряд Чехословацької республіки, а у вересні 1940 року президент Едуард Бенеш видав указ про утворення Державної ради Чехословацької республіки, яка виконувала функції парламенту. Членом цієї ради став тоді громадський діяч П.П.Цібере.⁴

З метою активізації закарпатської еміграції за кордоном у січні 1941 року за згодою Е.Бенеша П.П.Цібере утворив при міністерстві внутрішніх справ "Канцелярію у справах Карпатської Русі" з двох штатних працівників і став її начальником, залишивши докладну інформацію про її роботу за період війни.

Канцелярія організувала листування з солдатами-закарпатцями, які служили в чехословацьких військових формуваннях на території Англії, збирала інформацію про становище закарпатців за кордоном, зокрема, в Канаді, Сполучених Штатах Америки, країнах Центральної і Південної Америки та листувалася з карпатськими громадськими організаціями в цих державах. З цих питань друкувалися статті в англійській і американській пресі, організовувалися виступи по радію та Державній раді. Ця канцелярія проіснувала до початку 1943 року.⁵

П.П.Цібере активно співпрацював і з Слов'янським комітетом в Лондоні. Ось що про це сказав голова Слов'янського комітету СРСР О.С.Гундеров 12 травня 1956 року: "Письмовий матеріал, який залишив у комітеті Цібере, і усні бесіди, дали, звичайно, корисні і достатньо об'єктивні відомості про діяльність Слов'янського комітету в Лондоні і про осіб, які брали участь в його роботі. Крім цього, Цібере написав декілька статей для відділу преси комітету, які були надіслані у слов'янську пресу США та інших країн".⁶

У Державній раді П.П.Цібере працював до вересня 1943 року. Після цього він подав у відставку, хоч вона не була прийнята президентом Е.Бенешом. Лише у березні 1944 року він підписав її. Варто обов'язково сказати про причину відставки, яка мала серйозні підстави. Мова йшла насамперед про різні погляди на майбутнє Закарпаття у складі Чехословаччини.

З одного боку це точка зору президента Е.Бенеша, з другого - члена Державної ради П.П.Цібере, який "дотримувався тієї орієнтації, що Карпатська Русь повинна після війни одержати більш широкі демократичні права і ввійти до складу Чехословаччини на правах автономної республіки... Ці свої мотиви відставки я і виклав у своєму проханні про відставку на ім'я президента Бенеша". На думку П.П.Цібере Чехословацька республіка після війни мала стати федеративною державою.

У цьому плані він намагався з'ясувати і позицію Радянського Союзу. Так, на одному з допитів П.П.Цібере говорив: "Зустрічаючися і підтримуючи зв'язок з співробітниками радянського посольства (в Лондоні - О.Д.), я був зацікавлений у тому, щоб з'ясувати позицію радянських ініціатив Чехословаччини, і зокрема стосовно майбутнього Карпатської Русі". Але йому відповіли, що майбутні взаємовідносини ЧСР і СРСР будуть базуватися на радянсько-чехословацькому договорі.⁸

Тимчасовий чехословацький уряд в Лондоні і президент Е.Бенеш дотримувалися прямо протилежної точки зору стосовно майбутнього нашого краю. Вони однозначно прагнули поновити довісну Чехословацьку республіку, але без надання Закарпаттю будь-яких "прав автономії". Цю позицію варто б знати і деяким сучасним політикам, що мусують цю справу.

До цього треба ще додати екстремне ставлення Е.Бенеша до руху Опору, або як це інтерпретували історики - антифашистської боротьби в Закарпатті в роки другої світової війни. Про це свідчать конкретні факти його дій, тепер відомі нам із матеріалів кримінальної справи репресованого П.П.Цібере. Ось деякі з них.

Коли в березні 1943 року з подачі Цібере в англійській пресі була надрукована поширена інформація про партизанські дії закарпатських патріотів проти угорського окупаційного режиму за матеріалами радіостанції "Вільна Югославія", то в той же день, о шостій годині ранку Е.Бенеш подзвонив П.П.Цібере й різко спитав його, хто подавав такий матеріал в газету. Останній не приховував, що це зробив він. Тоді президент незадоволено заперечив, що "жодних партизанів в Закарпатті немає", що автор видає "бандитів за партизанів". Він тут же заборонив Цібере публікувати подібні статті в англійській пресі.⁹

Такої точки зору між іншим дотримувалися і угорські окупаційні власті, які у своїх документах теж називали партизанів "бандитами".

В кримінальній справі також зберігся багатосторінковий матеріал-характеристика політичної діяльності президента Е.Бенеша, написаний П.П.Цібере. З цього хочеться процитувати лише один великий абзац, де йдеться про рух Опору в Закарпатті й ставлення до нього Е.Бенеша.

П.П.Цібере писав: "Партизанський рух, що розгорнувся в Карпатській Русі, був зустрінутий екстремно вороже. Він (якщо Бенеш - О.Д.) запустив в дію весь свій апарат, щоб жодне слово не потрапило в пресу. Протягом трьох з половиною років чеська пропаганда в Лондоні замовчувала визвольний рух в Карпатській Русі. Вона

обманяла його мовчанням навіть тоді, коли британське радіо включало його в свої передачі для Європи і Англії, як важливі повідомлення про партизанський рух в Карпатській Русі. Коли такі відомості я передавав у пресу, то гнів його не мав меж".¹⁰

Незважаючи на все це, П.П.Цібере не припинив збирати інформацію про рух Опору в краї. Більше того, він видав англійською мовою (да жаль, не вказано в якому році) окрему брошуру про партизанську боротьбу в Закарпатті проти угорських окупантів під назвою "Де створилася історія". Але ні згадані думки, ні його статті, ні брошура про рух Опору в Закарпатському краї ще ніде не згадувалися і тим більше ніде в історичній літературі не вивчалися і не аналізувалися.

Нічого ми не знаємо і про підготовлену П.П.Цібере "Пам'ятну записку уряду СРСР" від 6 вересня 1942 року про долю Закарпаття в майбутньому, передану заступнику міністра закордонних справ СРСР І.М.Майському.

В кінці вересня 1944 року в складі чехословацької делегації П.П.Цібере прибув в Радянський Союз і 2 місяці перебував у Москві. А після визволення Закарпаття Червоною армією повернувся до рідного брата Федора в с.Лядово Мукачівського району і працював разом з ним у сільському господарстві.

Прагнучи влаштуватися на роботу за фахом, він звертався з проханням до заступника голови Народної Ради Закарпатської України П.П.Сова, але марно. Не допомогло і звернення до представника полтавського 4-го Українського фронту полковника Тюльганова, а місцева міліція відмовляла йому у поїзді в Москву або Київ, де він бажав знайти роботу.¹¹

Пізніше на допиті П.П.Цібере сказав з цього приводу: "Я вважав, що мені, як колишньому політичному і громадському діячеві, нададуть в Закарпатті посаду, не вважачи за ту, яку я посідав у Чехословаччині".¹² Але, як бачимо, цього не сталося.

12 жовтня 1947 року органи КДБ арештували закарпатського поета А.М.Патруса-Карпатського, який у період війни листувався з П.П.Цібере. Останнього теж арештували в Мукачеві і на них була заведена єдина кримінальна справа.

Обох допитували і судили в Москві. Спочатку їх звинувачували в антирадянській пропаганді, а згодом слідство перекваліфікувало все на шпигунську діяльність проти СРСР у період війни. Оскільки справу А.Патруса було завершено раніше, то її виділили, а "злочини" Цібере

це продовжували досліджувати. З цього питання слідство 12 разів приймало постанову. І воно завершилося лише в листопаді 1948 року.

І ось з'явився обвинувальний висновок, в якому колишньому члену Державної ради Чехословацької республіки і начальнику Капцеларі у справах Карпатської Русі П.П.Цібере приписувалися такі два "злочини": а) "у 1942-1943 рр., маючи зв'язок з розвіддідлом військового міністерства чехословацького емігрантського уряду в Лондоні, вів шпигунську роботу проти СРСР; б) проживаючи у 1945-1947 рр. в Закарпатській області, підтримував зв'язок з антирадянським елементом, проводив у своєму оточенні антирадянську агітацію, зберігав контрреволюційну літературу і сиріяз особам, які нелегально втекли із СРСР за кордон".¹³

А що було насправді? Надаємо слово самому П.П.Цібере. На одному з допитів він зокрема говорив: "З іноземними розвідувальними органами я зв'язку не мав і ворожої діяльності проти Радянського Союзу не проводив. Я не заперечую, що, проживаючи під час війни в еміграції в Англії, я одержувала із Радянського Союзу інформацію від Патруса Андрія, але ця інформація не мала розвідувального характеру, а була зв'язана з моєю діяльністю як члена Державної ради Чехословацької республіки".¹⁴

Він вказував, що мова йшла лише про те, що протягом 1942-1943 років він одержав від А.М.Патруса-Карпатського через міністерство вищої національної оборони дипломатичною поштою із Москви десять біля 7 листів і декілька цифрованих телеграм, у яких "повідомлялося про становище "карпатської еміграції", а фактично про закарпатських втікачів в Радянський Союз, їх кількість, місця концентрації в таборах, наявність серед них інтелігенції. Той просив допомогти їм і прискорити звільнення з виправно-трудових таборів. Про все це було надіслано в Лондон 15 телеграм.

Про ці листи, інформації й прохання Патруса та начальника військової місії Нікі П.П.Цібере доповідав президенту Е.Бенешу, але яка була реакція останнього на це, невідомо, бо таких матеріалів або висловлювань не зафіксували. Всі ці факти свідчать про те, що це не була шпигунська робота проти СРСР.¹⁵

Що стосується зв'язку П.П.Цібере з "антирадянськими елементами" після повернення його додому у 1945-1947 роках і допомоги їм у нелегальних втечах за кордон, то тут можна назвати таких представників інтелігенції, як Х.І.Чекав, А.І.Скіба, які ніби-то пригнали втекти в Чехословаччину. Але вони, як відомо, працювали вдома і теж були пізніше репресовані.

Цю інкриміновану П.П.Цібере контрреволюційну літературу німа жодних відомостей, ні її списку чи змісту, або потрібної у таких випадках її експертизи. Тому звинувачення у поширенні антирадянської літератури повністю відпадає.

11 грудня 1948 року особлива нарада при Міністерстві держбізнесу СРСР засудила П.П.Цібере "за шпигунство і антирадянську агітацію" на 25 років виправно-трудових таборів.¹⁶ І почався нестерпний випробування відомого закарпатського інтелігентів в таборах ГУЛАГу, зокрема в Дубравному таборі Мордовської АРСР.

Не відчуваючи за собою жодної вини, П.П.Цібере протягом 1954-1956 рр. написав серію листів-скарг у різні високопоставлені радянські, державні, судові і військової організації. Серед них - 2 листи міністру закордонних справ СРСР В.М.Молотову, чотири -голови КДБ при Раді Міністрів СРСР, по одному - начальнику Головного штабу управління збройних сил СРСР і Головній прокуратурі військ МВС СРСР. У них йшлося про негідні методи ведення слідства, незрозуміле засудження, важкі умови життя в таборі, прохання про перегляд справи тощо.¹⁷

І врешті військова прокуратура підготувала листа на ім'я начальника слідчого управління КДБ при Раді Міністрів СРСР з проханням перевірити всі факти із скарг П.П.Цібере і дати свої пропозиції.

Така перевірка відбулася. Було допитано чимало людей, в тому числі із Закарпаття Івана Петрушака, який після Цібере був членом Державної ради та Гавриила Русина. Після перевірки з'явився висновок про те, що "в ході додаткової перевірки пред'явлене Цібере обвинувачення в проведенні шпигунської діяльності і антирадянської агітації не знайшло достатнього підтвердження".¹⁸ 3 вересня 1956 року П.П.Цібере був звільнений з табору і реабілітований.

Помер 22 липня 1979 року в с.Задужжя Мукачівського району, де й похований.

1. Архів служби безпеки України в Закарпатській області (АСБУ)-С.1890, Т.1.- арх.32-34

2. Там само, арх.37-38

3. Там само, арх.73

4. Там само, арх.81

5. Там само, арх.92, 101

6. Там само, Т.3.- арх.71

7. Там само, Т.1.- арх.82

8. Там само, арк. 229
9. Там само, арк. 257
10. Там само, Т.3. - арк. 95
11. Там само, Т.1. - арк. 3, 22
12. Там само, арк. 222
13. Там само, Т.2. - арк. 104-105
14. Там само, Т.1. - арк. 55
15. Там само, арк. 244, 253; Т.2. - арк. 105
16. Там само, Т.2. - арк. 105
17. Там само, Т.3. - арк. 2, 9-10, САРит'і, 42
18. Там само, арк. 133; Офіційський Р. Політичні орієнтири підкарпатських членів Державної ради Чехословацької республіки у Лондоні (1940-1944) // Закарпатська Україна. 1945 рік. Матеріали наукової конференції. - Ужгород: Патент, 1995. - С. 28-40